

# Magasság és mélység

VISSZHANG - LXIV. évfolyam, 10. szám, 2020. március 6.

Nem, nem „építettem át” és nem „ferdítettem el” Schein Gábor *Társadalmi helyzete: író* című cikkét, mint ahogy ő azt viszonzválaszának (ÉS, 2020/9., febr. 28.) hatásosnak szánt, de ismételten önkényes, s egyre inkább úgy látom: projektív felütésében állítja. Nem fejtettem meg „minden beszéd végső jelentését”, s nem állítottam, hogy Schein Gábor „erős befolyásoló szerepet kíván szerezni” magának. Ezzel szemben, ahogy ezt bárki elfogulatlan olvasó ellenőrizheti (ÉS, 2020/8., febr. 21.): gondolatmenetét sűrűn idézve lineárisan követtem nyomon, s érvvezetésének megalapozatlanságaira kérdeztem rá. Azért voltam elégedetlen a cikkével, mert a róla elnevezett ösztöndíj politikumának hatásáért Térey Jánost tette posztumusz felelőssé, vélelmezett „rémes gyerekkorával”, kispekulált írói frusztrációjával, a „nemzeti költő” tulajdonított szereptévesztésével és vétkesnek ítélt képviseleti státuszával hozta összefüggésbe, feltűnően reflektálatlanul hagyva saját egykori és aktuális szerepvállalását, ezzel mintegy becsapva önmagát és az olvasót. Ahogy Schein Gábor viszonzválaszában – mintegy *captatio benevolentiae*-ként – írta, „értelmezés” ez, persze, sőt mi több: önértelmezés, de az már nem evidens, hogy úgymond „törékeny” lenne, mert a kenetes öntanúsítás dacára éppen hogy erőszakos, s ún. „cáfolható”-sága sem magától értetődő, amennyiben rosszhiszemű ráfogások sorozata, s az ilyesmi nem szokott a személyközi megoszthatóság (vitathatóság) garanciája lenni. Mert ilyenkor nem a „pillanat szertelen”, hanem a vélemény, ha bizonyítás nélküli ítélet.

Azt jól értette Schein Gábor, hogy kérdéseim, ahogy ő fogalmaz, „pontosítások”-ra (egyáltalán valamiféle megalapozásra) irányultak, s válaszcikkében – mintegy utóbb igazolva, hogy írása erre nagyon is rászorul – hozzá is lát eredeti állításainak alátámasztására, illetve árnyalására. Ebből a megújult érvelésből – lám – eltűnt a „nemzeti költő”, a nemzet vs. állam mesterfogalma, s helyette a „szerkezet” és az „irodalmi köztársaság”, s annak „integratív személyiségei” játsszák immár a főszerepet. Ennek a magyarázó sémának a megvilágító erejét nincs itt mód részletesen megvitatni, csak annyit jegyeznek meg, hogy az „irodalmi köztársaság” (eredetileg: *respublica litteraria*) humanisták koráig visszanyúló, a politikai és vallási határokat a tudás hatalma jegyében semlegesítő szellemi közösségeszményét (vagy inkább összeurópai értelmiségi „közvéleményét”) – még ha a születési előjoggal szembenálló erény- és érdemalapú együttműködés megalapozásaként fogjuk is fel – csak a fölszínesség árán lehet a közelmúlt és a jelen irodalmi szcénájának megfeleltetni. Így a politikai demokrácia játékszabályaival való relációja sem látszik meggyőzőnek, minthogy nagyon más az egyikben és a másikban a felelősség, a hierarchia, a képviselet, a kollektív és az egyéni szerep stb.

De Schein Gábor nemcsak itt mulasztja el a különbségtevést az eltérő diskurzív szintek és beszédterek között, hanem akkor is, amikor – megint csak Térey János életművét illetően – keveri a művek kommentárját (például a lírai alany megszólalásmódját, vagy a *Paulus* és a *Protokoll* példaértékét) a nagyon különböző beszédhelyzetekben keletkezett, de tendenciózusan idézett interjúkbeli megnyilatkozásokkal, valamint a társadalmi szerep értelmezésével, vagyis amikor reflektálatlanul, keresztbe-kasba átjár irodalmi szöveg, kontextus, valamint szerzői-életrajzi vonatkozások határait. Ez feltűnő óvatlanság, s legalábbis meglepő egy irodalomtörténészről. Mindenesetre ebből a publicisztikus ügyeskedésből nagyon is kétes analógiák születnek rendkívül komplex irodalmi szövegek, sajtóbeli megnyilvánulások és a leghétköznapibb értelemben vett állampolgári szerep között.

S bizony mivel ez az új konstrukció sem lett sokkal kevésbé spekulatív, mint a korábbi, továbbra sem kaptam meggyőző választ a kérdéseimre. Abban egyetértünk, hogy Térey „munkájával hatalmas presztízt halmozott fel”. Csakhogy ez kimagasló filológiai-archeológiai és szövegmunkán, régi műfajok

megelevenítésén és ötvözésén, egy különösen gazdag nyelviségen alapuló meritokratikus tekintély volt, ami nem szorult rá a politikai hatalom kegyeinek keresésére. Például Térey nem ment el megmagyarázni a megmagyarázhatatlant politikai tévéműsorba. S nem más kultúrpolitikai mélybe ráncigálásával („*krakélerség*”, „*tévedés*”, „*óvatlanság*” – honnan a fölény?) igyekezett dölyfös magasságokba törni. Neki is megvolt a maga hátizsákja, de hívei nem azon mérik őt, ami benne volt, hanem az alapján, amit beletett.